

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՔԱՆՔԱՐՆԵՐԻ ԱԲՈՒԸ

Որպէս այր մի գնացեալ ի տար աշխարհ, կոչեաց զծառայոս իւր՝ և ետ նոցա զինչս իւր. Ումեմն երկուս, և ումեմն մի. իւրողանչիւր ըստ իւրում կարի, և գնաց (Մատթ. ԻԵ. 14—15):

Ի՞նչ կնշանակեն այն քանքարներն, որոնց մասին խօսուում է այս առակում: Արդեօք քանքար խօսքով պէտք է հասկանալ բոլոր շնորհներն, որոնք Աստուած տալիս է մարդոց ոչ հաւատար չափով, ինչպէս զորօրինակ աւողջութիւն, բնակոն ոյժ, դրամական միջոցներ, յաջողութիւն, կրթութիւն, վերջապէս յաջող պայմաններ, որոնց հանդիպում է մարդս այն հասարակութեան մէջ, ուր նա ապրում է. թէ պէտք է հասկանալ այդ խօսքով լոկ հոգեւոր շնորհներն, որոնք զանազան չափով իջնում են ամենայն բարեաց Սերմանողից, որին կվայելեն ամենայն փառք: Ես կարծում եմ, եղբարք, որ թէ առաջին և թէ երկրորդ բացատրութիւնն ստոյգ է և ճիշդ, քանի որ նոքա միմեանց չեն թրում, չեն հակասում. ես կարծում եմ, որ Յիսուսը Բրիտոսի այս առակն էլ նորա միւս բոլոր առակների նման, միաժամանակ լոյս է գցում թէ բնութեան և թէ շնորհաց թագաւորութեանց վերայ: Այս ընդարձակ և մի և նոյն ժամանակ ճիշդ մտքով, աշխատ կլինիմ ես քննելու, եղբարք, ձեր առաջ այս առակն, և սորա համար առաջիկայ երեք բանախօսութեանցս մէջ կիօտեմ նախ Աստուծոյ շնորհաց անհաւասարութեան մասին, ապա այն գործունէութեան մասին, որ Տէրը պահանջում է մեզինից և վերջապէս այն հաշուի մասին, որ միւսնգամ մենք պարտական կլինենք նրան տալ:

Այս առակի սկզբումն իսկ մենք հանդիպում ենք մի գաղափարի, որ շօշափում է մեր ժամանակի ամենատիպուր և կիզիչ

խնդիրն, այն է անհաւասարութեան ծագման խնդիրը: Յիսուս Քրիստոս առանց տատանման, անհաւասարութեան սկզբնապատճառ իրան Աստծուն է ճանաչում: Նա նրան համեմատում է այն մարդու հետ, որ իւր կայքը բաժանում է անհաւասար չափով: Նս լաւ գիտեմ, թէ որպիսի տրտունջ է յարուցանում մեր դարում այս վարդապետութիւնը, մեր ժամանակակիցներին շատերի հայեցակէտով արդարութիւնն և հաւասարութիւնը նոյնանիշ են, այնպէս որ ան հաւասարութիւնը նոցա աչքում անարդարութեան նշանակութիւն ունի: Այսպէս, հարցն ինքն իրան մեր առաջ է գալիս. փորձե՞նք ուրեմն, եղբարք, նրան լուծել կատարեալ անկեղծութեամբ:

Առաջ առաջ տեսնենք, թէ ինչի մասին այս դէպքում Յիսուս Քրիստոս լռում է:

ա. Նա չէ ասում, որ տէրը պակաս է սիրում այն ծառաներին, որոնց քիչ է տալիս:

բ. Նա չէ ասում, որ տէրն իւր գործողութեանց մէջ կամայականութեամբ է վարուում, ընդհակառակն՝ նա մեզ հասկացնում է, որ տէրը խոհեմութեամբ է վարուում, ըստ որում իւրաքանչիւր ծառային տալիս է ըստ իւրում՝ կարի:

գ. Նա չէ ասում, որ անհաւասարութիւնը շարունակուում է և փորձելից յետոյ էլ, այն է՝ երկրաւոր կեանքից դէնն էլ. երկու հաւատարիմ ծառաներն էլ, որոնք նորա ինչքից հաւասար բաժին չստացան, մի և նոյն վարձատրութեան արժանացան, ընդա մոտենն յուրախութիւն տեսուն իւրեանց:

Բայց առանց այս ամենի էլ, պէտք է խոստովանել, որ Յիսուս Քրիստոս պարզապէս ասում է, թէ ինչպէս տէրը մի ծառային տուեց հինգ քանքարն, միւսին—երկու, իսկ երրորդին—մի, նկատեցէք, որ մի և նոյնը մենք տեսնում ենք և բնութեան մէջ: Սորա մէջ ոչ մի տեղ չկայ կատարեալ հաւասարութիւն, որովհետեւ անպայման հաւասարութիւնն ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ միակերպութիւնը և հէնց սա ամենից քիչ նկատելի է. Աստուծոյ ձեռաց գործերի մէջ: Հաւաքեցէք հազար տերեւ մի և նոյն կաղնիից, համեմատեցէք նրանց միմեանց հետ և դուք

նոցա մէջ չէք գտնիլ մի զոյգ ոչ միայն ճիշդ նոյնակերպ, այլ և ոչ նման միմեանց իրանց ջիղերի պրութեամբ: Միակերպ կրկնելու և նման միայն մարդու ձեռաց գործերը, ես խօսում եմ ոչ միայն մեր գործարանների արտադրութեանց մասին, որոնք միակերպ ձուլուում են միլիոնաւոր օրինակներ և կամ տպուում մրճի մի և նոյն հարուածով, այլ մինչև անգամ մարդու հանճարի արտադրութեանց մասին, որոնց ազատ ներշնչութիւնը մեզ մի տեսակ աստուածային բան է թուում: Մինչև անգամ Ռափայէլն ու Միքէլ Անջելոն էլ կրկնում են և քննչի փորձուած աչքը հեշտութեամբ կարող է տեսնել նոցա եղանակը: Սորան հակառակ բնութեան բոլոր թագաւորութեանց մէջ դուք տեսնում էք զարմանալի կարգ և այն բազմաթիւ շարքի իւրաքանչիւր անդամի մէջ կեանքն արտայայտուում է անընդհատ բազմազան ձևերով: Որքան դուք կազմակերպութեան սանդուղով աւելի բարձրանում էք, այնքան էլ աւելի մեծ բազմազանութեան էք հանդիպում: ամենից ցածում, բիւրեղացուցման երեւոյթներում, նկատուում է խիստ երկրաչափական ճշդութիւն, վերելք մարդու մէջ — ազատ կամքի հաճոյք:

Բացի նրանից ես նկատում եմ, որ այս անհաւատարութիւնը ոչ միայն իրողութիւն է, այլ և ընդ նմին նա է ընկերական կապ մարդոց մէջ, և որ նա սրտաւորում է նրանց միմեանց վերայ յենուելու, որովհետեւ նա՝ անհաւասարութիւնը, մարդոց փոխադարձ կախումն ունենալու հաստատութիւնն է: Անպայման հաւասարութեան ժամանակ, իւրաքանչիւր մարդ, անշուշտ, ինքն իրմով կշատանար, կբաւականանար, բայց Տէրն այս չէր ուզում: Նա մարդոց մէջ անհրաժեշտ կապ գրեց, ես պէտք է ուրիշի մէջ որոնեմ այն, ինչ որ ինձ պակասում է և միւսն, որ աւելի պակաս պարգեւատրած է քան թէ ես, պէտք է ինձ վերայ յոյս դնէ: Ոչ մի տեղ այս կախման բնորոշ գիծն այնպէս պարզ և քնքոյշ ձևով չէ երևում, ինչպէս ընտանեկան կեանքի մէջ, ինչպիսի նա միշտ պէտք է լինի, այստեղ անհաւասարութիւնն ամենուրեք է և ամենուրեք էլ դրօշ-

մեւմ է բազմազան յարաբերութիւնք գերդաստանի անդամոց մէջ. այր մարդուն պատկանում են ստեղծող—շինող գործունէութիւնն և սկզբնաւորութիւնը, կնոջ—ըմբռնող և պահպանող ընդունակութիւնը, երիտասարդութեան բուռն եռանդն և հասուն հասակի ոյժերը ծառայում են ծերունութեան և երեխայի անփորձութեան: Իշխանութիւնն և սորա հրամաններն այստեղ արտայայտուում են հաղարարութեան մեղմ և քաղցր եղանակներով, ազդեցութեան, յարգանայ, իմաստութեան, գթութեան, սիրոյ ձևերի ներքոյ: Փորձեցէք այն ամեն զանազանութիւնք—տարբերութիւնք յայտնի հասարակորդական ցնորքների մի մակեւոյթի ներքոյ դնել—և դուք կտեսնէք թէ որպիսի տրտունջ կ'յարուցանէք դրանով: Այսպէս ուրեմն, սորա վերայ ուշք դարձրէք՝ թէ ամեն գերդաստանի, ամեն հասարակութեան հիմքն անհաւասարութիւն է:

Կհամաձայնի՞ք արդեօք դուք, եղբարք, ինձ հետ եթէ ես կանգ առնեմ սորա վերայ, յենուելով մի կողմից իմ ձեռակերպած կանոնի և միւս կողմից՝ փորձերի հեղինակութեան վերայ—և պարզապէս անեմ այն եզրակացութիւնը թէ անհաւասարութիւնն, իւր ամեն ձևերով, անսուտ իրողութիւն է, որոյ առաջ պէտք է աւանայ խոնարհիլ: Ես հաւաստի եմ, որ ոչ—չէք համաձայնիլ: Ընդհակառակը դուք կ'մեղադրէք ինձ Աւետարանի սխալ մեկնութեան մէջ, նորա մէջ, որ ես նրան միակողմանի եմ բացատրում, ինչպէս մի փաստաբան ատենի առաջ, և ոչ իբրև աշակերտ Յիսուսի Քրիստոսի և դուք հազար անգամ արդար կ'լինիք այդ գէպըում: Իրօք կայ ճշմարիտ օրինաւոր հաւասարութիւն, առ որ ձգտում ենք ամեն մեր ընտիր ուժերով և ընդունակութիւններով — դա հաւասարութիւնն է մեր ապագայ վիճակում, մահից յետո: Դուք գիտէք, թէ Աւետարանն ինչպէս բացայայտապէս հաստատում է այդ հաւասարութիւնը՝ հարուստներն և աղքատներն, իմաստուններն և անգիտները, հզօրներն և թուլերը — մենք բոլորս էլ փրկուած ենք մի արիւնով և կոչուած մի երկնային ժառանգութեան համար: Այս իմաստով Աստուծոյ համար չկայ տար-

բերութիւն անձանց մէջ, չի լինիլ ահեղ դատաստանի օրն և չպիտի որ լինի այստեղ էլ, երկրիս վրայ:

Բայց զգոյշ լինենք՝ այնպէս կարելի է յեղաշրջել այս իմաստն, որ հարկ կ'լինի նրանից խեռ և վրդովիչ եղբակացութիւն անելու: Բարւոյք է, մենք համաձայն ենք բոլորովին, որ մահից յետ թագաւորէ կատարեալ հաւասարութիւն, միայն որ գուք ապահովեցնէք մեզ վայելելու այստեղ երկրիս վրայ խաղաղութեամբ մեր առաւելութիւնքը, մեր արտօնութիւնքը: Այսպէս կարելի է պաշտպանել կրօնն ու եկեղեցին աշխարհային կոպիտ շահերի առթիւ, որովհետեւ ըստ յայտնի շնական — անամօթ արտայայտութեան՝ եկեղեցին ամենընտիր պահապանն է լի զեղուն սնդուկներէ:

Ես չեմ կամենում, եղբարք, դատել նորա մասին, որ մեր համաքաղաքացիներից շատերը, անհաւատ գոյով իրանց օրտերի խորքում, պաշտպանում են կրօնը հէնց այդ նպատակով: Ես միայն կասեմ, որ նոցա հաշիւը սխալ է, որ նոքա այդպէս ոչ ոքին չեն խաբիլ, որ ժողովուրդը նոցա դիտաւորութիւնը լոյս աշխարհ կ'հասնէ և այնուհետեւ անտարբեր կ'լինի ամեն ծանր գործակցութեան համար: Ժողովուրդը միշտ կ'յարգէ կրօնն, քանի որ սա հաւատի գործ է: Բայց նա ատելութեամբ և անարգանք կ'վերաբերուի դէպի նա, եթէ նրան կողմնակի նպատակների համար գործիք կ'դարձնեն և յայտնի բան է, այսպիսի դէպքում նա իրաւունք կ'ունենայ: Բայց ես բողոքում եմ՝ նոցա դէմ, որոնք Աւետարանի վերայ իբրև այդպիսի չարագործութեան աղբիւրի վերայ կ'նայեն: Հո մինչև անգամ օգից, որ պահպանում է մեր շնչառութիւնն ու կեանքը, կարելի է մահաբեր թոյն քաղել, ուստի և մի զարմանաք, որ Աւետարանի մէջ գտնում են իրանց անձնասիրութեան արգարացումն աւելի լաւ է ասենք, թմրեցուցիչ թոյներ, որոնք քնեցնում են խիղճը: Իսկ Աւետարանի իսկական իմաստը հակառակն է ցոյց տալիս և ես իսկոյն ձեզ այս ցոյց կտամ:

Ինչպէս արդէն առացի, մենք ամենքս էլ հաւասար ենք մեր յաւիտենական վիճակի մէջ, մենք ամենքս հաղորդակից ենք

մի և նոյն սիրոյ, մենք ամենքս մի արիւնով ենք փրկուած և մի փրկութեան կոչուած: Բայց այս ի՞նչ կնշանակէ, եթէ ոչ այն, որ իւրաքանչիւր մարդ, կատարելով Աւետարանի բոլոր պահանջները, պէտք է ունենայ հաւասար իրաւունք իւր հոգւոյ փրկութեան համար: Եթէ այս այսպէս է, թոյլ տուէք ինձ հարցնելու թէ, արդեօք ներկայ ժամանակուսս բոլոր մարդիկ կարող են փրկուիլ: Մի՞թէ հնարաւոր է այս — ես չեմ էլ խօսում հեթանոսների մասին, որոնք անգիտութեան խաւարի մէջ ընկնում են — հնարաւոր է արդեօք այս այն միլիոնաւոր էակների համար, որոնք ընկճուած են անգիտութեան կամ չքաւորութեան ներքոյ: Հնարաւոր է արդեօք որոշ շրջանում մարդութեան մէջ պահպանել հոգին և մարմինը: Մի՞թէ աղքատութիւնն և անգիտութիւնը չեն հասնում այն աստիճանին, որ միգով պատեն խիղճն, ինչպէս արեւոյթութիւնը խաւարեցնում է միտքը: Մի՞թէ չկան այնպիսի հասարակական վիճակներ, որոնց մէջ ամենից հաստատամիտ մարդն էլ սահում է և վայր ընկնում, ինչպէս մի առւելփ, շեղ մակերեւոյթի վերայ: Մի՞թէ չկան մշակների բնակարանաց այնպիսի նիւթական պայմաններ, որոնցից զնդխութեան դարշահոտութիւնը բուրում են և վարակում են այնտեղ հաւաքուած մարդոց աւելի շուտ, քան այն զարհուրելի հոտի բակտերիաներն, որ նոքա շնչում են: Դէպի ձեզ եմ դառնում, ով մայրիկ, մի՞թէ դուք կհամաձայնիք, որ ձեր քնքոյշ, սիրելի զաւակը մի օր, մի ժամ ներկայ գտանուէր այդ տեսարաններին և խօսակցութեանց, այդ անբարոյական մթնոլորտում, որոյ մէջ աճում են հազարաւոր մանուկներ, որոնք ընդունակ են ձեր որդոց պէս, հասկանալու ամեն ինչ, որ բարի է, մեծ է և սուրբ: Եւ ահա այս պատճառով ես հաստատում եմ, քանի որ կան այսպիսի իրողութիւնք, քանի որ անհաւասարութիւնն արտայայտուում է այդպիսի զարհուրելի ձեւերով և ներկայացնում է այդպիսի սարսափելի տեսարաններ, մենք չպէտք է լինենք, մենք չենք համարձակել նորա կուտակիքը լինել: Ընդհակառակն, պէտք է ցաւենք այս մասին, պէտք է, որ Աւետարանը յանդիմանէ մեզ և ըս-

տիպէ մեզ այդ մասին: Պէտք է որ կրօնն, որ ծոյլի համար գլխի բարձ շինել են ցանկանում, դառնար ծակող փռւշ, որ մեր խիղճը միշտ արթուն վիճակի մէջ պահպանէր. հարկաւոր է, որ մեր բարեկեցութեան, մեր թեթեւամիտ և ճոխ զուարճութեանց, մեր բոլոր գուցէ և արդարամիտ, բայց, դժբաղդաբար, ողորմելի և ինքնասէր կենցաղավարութեան ժամանակ, մենք մեծ վարդապետի այս խօսքերը յիշենք. «Քաղցած էի և դուք չկերակրեցիք ինձ, ծարաւի էի — և դուք չխմեցրիք ինձ, մերկ էի և չհագցրիք, հիւանդ էի և չայցելեցիք ինձ, հեռացէ՛ք ինձանից, անիծեալք »:

Այսպէս ուրեմն, մեր ապագայ մահից յետ ունենալիք վիճակի հաւասարութեան հաւատը պէտք է մեզ դրդէ հաստատամտութեամբ մարտնչելու ժամանակակից կեանքի սմբն անկարգութեան դէմ, որ վնասակար կերպով ազդում է մեր մերձաւորների բարոյական կեանքի վերայ, մարտնչելու եւ աղքատութեան ու տանջանաց ամեն ծայրահեղութեան դէմ, որոնք ենթարկում են նոցա հոգին ոյգալիսի ակնյայտնի վտանգի: Նա արժանի չէ քրիստոնէի անուան, ով որ իւր եղբօրը թողնում է բարոյական ստրկութեան և ստորութեան մէջ, որոյ անխուսելի հետեւանքը բարոյական անկումն է:

Այսպիսի լուսաբանութիւնից յետոյ (իսկ դուք տեսնում էք, որ այդ անհրաժեշտ էր) մենք աւելի ևս պարտական ենք ընդունելու, «մէկին — հինգ քանքար», միւսին — երկու, երրորդին — մի, խօսքերը: Այսպէս անհաւասարութիւնն մինչև ներկայ ժամանակս եղել է և է իրողութիւն, որ Աստուած չէ մերժում:

Այս ի նկատի ունենալով մենք ի՞նչ պէտք է անենք, կարելի է ընդունել անհաւասարութիւնը քանի որ նա չէ ջօշալիւմ խիղճդ, ընդունել նրան աշխատելով միջոցներ որոնել նրան օգտամանաւիակելու և մեղմացնելու համար, բայց և այնպէս ընդունելով նրան խոնարհութեամբ, անտրտուշ և արիութեամբ: Թող դու լինիս աղքատ, թող դու լինիս մշակ կամ ծառայ, թող դու չլինիս այս աշխարհիս արտօնեալներէ մէկը, և դու

ունենաս միայն երկու, գուցէ և մի տաղանդ, թո՛ղ վնաս մի-
թէ այդ պատճառով Աստուած քեզ պակաս է սիրում: Մի՛ թէ
գուռ անմահ հոգի ունեցող մարդ չես, երկնաւոր Հօր որդին
չե՛ս: Մի՛ թէ քո կեանքդ նուազած է կամ ստորացրած: Ո՛հ,
այդ երբէք մի աօիլ, մի ստորացնիլ քո արժանիքդ, իբրև մարդ
և քրիստոնեայ, այլ նայիր քո կեանքիդ վերայ և տես նրան,
նորա յաւիտենականութեան բոլոր մեծութեամբ: Մտածիր, որ
եթէ գուռ ծառայում ես, քեզնից առաջ ծառայել է և չարչար-
ուել Աստուծոյ Որդին Յիսուս Քրիստոսը, մեր հոգւոց Տէրը,
մտածիր, որ նորա ձեռքերն, որոնք օրհնում են այժմ մարդ-
կութիւնը, օտար չէին աշխատանաց, մտածիր, որ մենք մեր
ճշմարիտ ազնուութիւնն ու արժանիքը պարտական ենք ժողո-
վրդեան այնպիսի զաւակներին, որպիսիք էին Պետրոս, Ան-
դրէաս Փիլիպպոս, Յակոբոս, որ այն ժամանակից, երբ Քրիստոս
փրկեց մարդկութիւնը, սրան ծառայելով և ոտք համար տան-
ջուելով, չկայ մեծութիւն և փառք աւելի երկարատև և ճշ-
մարիտ քան այն, որ ձեռք է բերուում ծառայութեան և զո-
հաբերութեան միջոցով:

Բացի սրանից մի այլ մտածմունք էլ պէտք է առաջն տունու
այն տրոնջանաց, որ պատրաստ է քո շրթունքներից դուրս
թռչելու, այդ է մտածողութիւնն Աստուծոյ իմաստութեան
մասին:

Տէրը չունի յողորմողութիւնք, նա միշտ հաւատարիմ է
ինքեան, նա յաւիտեան արդար է և բարի: Նա չունի ոչ շե-
ղումն և ոչ էլ փոփոխականութեան ստուեր անգամ, իսկ թէ
նա որպիսի կանոնով տալիս է իւր շնորհները, այս Յիսուս
Քրիստոս ցոյց է տալիս «Իւրաքանչիւրին ըստ իւրում կարի»
խօսքերով: Տէրը ստեղծեց մեզ, իւր բարութեամբ, ոչ միա-
նման, ուստի և մեր ոյժերն էլ տարբեր պիտի լինեն: Ոյժ խօս-
քով պատեղ չպէտք է հասկանալ լոկ հոգեւոր կարողութիւնքն,
ալիւյայտնի է, որ այստեղ խօսքը գլխաւորապէս բարոյական
ոյժի, կեանքի այս կամ այն բեռը տանելու ընդունակութեան
վերայ է, Հէնց այստեղ մենք հակամիտ ենք անձնատուր լինե-

լու անհետեթ ցնորքների մեր անձի վերաբերութեամբ: Եթէ
 ուղիղն ասեմք, մենք ունենք բաւական ճիշդ գաղափար մեր
 մոտաւոր ընդունակութեանց վերայ, մենք չենք ձեռնամուխ
 լինել այնպիսի գործի, որ մեր հասկացողութիւնից անշուշտ
 բարձր լինէր և չենք լինիլ այնքան անձնապատան, որ մոտ-
 ծէինք որ և է բարձր պաշտօն ստանձնելու վերայ, որ համապա-
 տասխան չէր մեր զարգացման. բայց կուենենանք արդեօք այնքան
 բարոյական այժ, որ կանգնենք յաջողութեան, երջանկութեան
 և մեծութեան բարձութեան վերայ. ահա այս մենք բնաւ չգի-
 տենք գործել, թէ և ամենայն ցանկութեամբ ձգտում ենք թէ դէ-
 պի առաջինը, թէ դէպի երկրորդն և թէ դէպի երրորդն: Այս
 տեղինձմի հանգամանք զարմացնումէ. հէնց այն անձինք, որոնք
 հասարակական ասպարէզում իրանցից բարձր դիրք ունեցող
 անձանց ամենից տուելի խոտութեամբ քննադատում են, ան-
 շուշտ իրանք ամենից պակաս ընդունակ են նրանց փոխարինելու:
 Նախանձոտ աղքատները, հարստութիւն ձեռք բերելով, կդառ-
 նային ամենագոռոզ հարուստների, դիւրագրգիռ փառասէրները
 յաջողութեան ժամանակ կդառնային ամենախստասիրտ մեծա-
 տուններ և միջակ վիճակի հրապոյրների մէջ խարխափողները
 ի վերջոյ կշլանային բարձր բաղդի փայլից:

Ումն էք հաւատում, եղբարք, անմիտ կուռքին, որոյ անու-
 նը—դէպք, պատահմունք է, թէ նախախնամութեան, որ ձեր
 վիճակի կարգաւորութեան մասնակից է: Եթէ դուք հաւա-
 տում էք, որ Աստուած, չնայելով իւր բոլոր մեծութեան,
 հոգում է ձեր վերայ, որ նա իւր ոչ մի արարածին չէ արհամար-
 հում, որ դէպի ձեր բարիքը ամենեւին անտարբեր չէ նա,
 որ իւր որդուն ուղարկեց ձեր մեղաց քաւութեան համար,
 ուրեմն դուք պէտքէ է հաւատաք ու խոստովանէք և այն,
 որ նա իւր իմաստութեամբ ձեզ դրել է հէնց ձեզ յարմար վիճա-
 կի մէջ, որովհետեւ ձեզանից լաւ գիտէ, թէ որքան են ձեր
 ոյժերն և ինչ կարող է ճնշել նրանց:
 Անշուշտ ինձ կնկատեն, որ ես այսպէս քարոզում եմ կրաւորա-
 կան հնազանդութիւն, որ ես իւրաքանչիւրին իւր վիճակին

ստրկացնում եմ, ոչ նելով նրան մի նեղ շրջանի մէջ, որ իբրեւ թէ գծել է նախախնամութեան ար, որ ես ձգտում եմ ճշնելու ամեն փառասիրութիւն, ուրեմն և ամեն յառաջագիմութիւն, որ այս վերջի ի վերջոյ կհասնէ մեզ դասակարգական կազմակերպութեան պետութեան մէջ: Բայց այդպիսի բացատրութիւնը կլինի իմ քարոզածիս իմաստի յեղաշրջումն: Ես բնաւ մտադիր չեմ քարոզելու ճակտագրական հնազանդութիւն, ընդ հակառակն, ես կարծում եմ, որ քրիստոնէական վարդապետութիւնն ամենից առաջ պարտք է դնում բոլորեցունցս վերայ, որ յառաջագիմենք, ձգտենք զարգացնելու մեր բոլոր ընդունակութիւնքը և ինքը հզօրապէս առաջնորդում է մեզ գէպի յառաջագիմութիւն: Մինչև իսկ համամարդկային յառաջագիմութեան գաղափարն առաջին անգամ ծագեց մարդկութեան մոլորում հէնց քրիստոնէական գաղափարից երկնային արքայութեան մասին: Ուստի և բնաւ զարմանալի չէ, որ իւրաքանչիւր ոք աշխատում է առաջ երթալու այն հասարակական ազատ կազմակերպութեան շնորհիւ, որպիսին գոյութիւն ունի մեր ժամանակում: Բայց և այնպէս ես կարծում եմ, որ աւելի բարձր դիրք բռնելու համար պէտք է ունենալ որոշ, ամենքի համար նկատելի ընդունակութիւնք: Ես կարծում եմ, որ եթէ Տէրը տուել է այսպիսի ընդունակութիւնք այս կամ այն մարդուն, նա այնպէս ակն յայտնի կերպով ցոյց կտայ նրանց, որ ոչ մի երկբայութեան տեղիք չի մնալ: Եթէ դու ունես ականյայտնի որակութիւնք—ցոյց տուր նրանց— և ամեն ինչ վերջացած է. իսկ եթէ դու չունես նրանց, շնորհակալ եղիր Աստուծոյ, որ նա դրել է քեզ այնպիսի վիճակի մէջ, որ չէ կարող քո գլուխդ շրջել, հաշտուիլ քո վիճակիդ հետ և մի տրտնջար, որ քեզ միայն երկու տաղանդ է տուած:

Միայն Աստուած գիտէ մեր երկրաւոր անմիտ ցնորքներն, որոնք փառասիրութեան և ունայնասիրութեան արդիւնք են, ցնորք հարստութեան, բաղդաւոր սիրոյ վերայ, գուցէ մինչև անշամ ցնորք յանցաւոր կրքերի բաւարարութեանց կամ զղուելի

ու աւօթալի զուարճութեանց մասին: Ո՛հ, եթէ մեր բոլոր ձգտումները խօսելու ընդունակութիւն ստանային, ո՛վ գիտէ որպիսի տխուր խոստովանութիւնք մենք կլսէինք: Բայց չեմ խօսիլ դորա մասին և կըստականանամ միայն մի հարց տալով: Եթէ քո խնդիրներդ ու աղօթքներդ լսուէին և դու ստանայիր, չեմ ասում՝ հինգ, այլ հարիւրաւոր և հազարաւոր քանքորներ, արդեօք դու այստեղ կլինէիր: Կերկրպագէիր արդեօք Աստուծոյ առաջ, քո ոչնչութիւնդ խոստովանելով: Կաղօթէիր արդեօք ջերմեւանդութեամբ, խնդրելով Տիրոջից ողորմութիւն: Կմտածէիր արդեօք դու յաւիտեանականութեան վերայ: Կընթանայիր արդեօք աջ ուղիղ ճանապարհով: Ոչ վիշտ, ոչ բեկեալ յուսոյ նեղութիւնն, ոչ խաբէութիւն, ոչ սուգ, ոչ կարիք ճանաչելով ու տեսնելով, դու արդեօք կմերձենայիր նրան, որ առաց. «Եկայք առիս ամենայն վաստակեալք և ծայրաբեւեռեալք, և Ես հանգուցից զձեզ»: Մի խօսքով կլինէիր արդեօք դու ճշմարիտ քրիստոնեայ, կվերկէիր արդեօք դու քո հոգիդ:

Այսպէս քանքարները բաժանուեցան—ապա ի՞նչ է ասում առակը: Ասում է, թէ տէրն իսկոյն գնաց: Միայն այստեղ չէ, որ Յիսուս գործ է դնում դոյնօրինակ ո՞ճ, ցոյց տալու համար, թէ ինչպէս է վարուում Տէրը մարդկութեան վերաբերմամբ երկրաւոր գոյութեան այն փոփոխման մէջ, որ մենք կոչում ենք համաշխարհական պատմութիւն: Ի՞նչ է կամենում Յիսուս Քրիստոս որանով ասել: Ի՞նչ Աստուած քաջակամ է: Բայց կարո՞ղ է արդեօք նա թողնելիւր արարածին: Միթէ Յիսուսի Աստուածն էլ նոյնն է, ինչ որ է Դեկարդի Աստուածն, Դեկարդի որ Պառկալի կարծիքով, ընդունեց Աստուծոյ գոյութեան կարծիքն, իբրև մի զօրութեան, որ տիեզերքին տուեց առաջին հարուածը շարժման և ապա յանձնեց նրան բնական օրէնքների իշխանութեան: Զգուշացէ՛ք այդպէս մտածելուց: Յիսուս Քրիստոս աւելի քան ով և իցէ խօսել է Աստուծոյ և աշխարհի մէջ եղած անմիջական և անուշտ կապի մասին: Յիշեցէ՛ք նորա պարզ և ընդ նմին հիմնալի խօսքերն երկնից թռչունների և

գաշտի շուշաններն մասին, որոնց Աստուած կերակրում է և հագցնում այնպիսի գեղեցիկ զգեստներ, որպիսիք չէ հագել նոյն իսկ Սողոմոնն իւր բոլոր զօրութեամբ և փառքով: Եթէ Յիսուս Քրիստոս այստեղ Աստուծոն համեմատում է բացակայ տիրոջ հետ, այս կնշանակէ, որ Տէրը յերաւի մեզ բացակայ է թուում: Նա հաղորդութիւն ունի մեզ հետ ոչ թէ անմիջապէս, այլ կողմնակի կերպով: Նորա և մեր մէջ գտանուում է այն, ինչ որ մենք կոչում ենք բնութեան օրէնքներ, այսինքն որքան մենք կարող ենք երեւակայել և մեզ ներկայացնել նրանց իբրեւ Ստեղծչի արարչական միտքն, որ գոյութիւն ստացել է ժամանակի և տարածութեան մէջ, Հէնց ահա բնութեան այդ օրէնքներն երկու եղանակով են ներգործում: — Երեւակայեցէք մարդուն ճշմարիտ ջերմեւանդ հոգւով, որ ճանաչում է Աստուծոն հաւատով և աղօթքով, որ հաւատի առաջին արտայայտութիւնն է: Այսպիսի մարդը հիանում է բնութեան օրէնքների մեծութեան և ներդաշնակութեան վերայ, բայց ընդ նմին գիտէ, որ նոցա մէջ յայտնուում է և նոցա ետեւ կանգնած է յաւիտեանս գոյութիւն ունեցող սէրն՝ Աստուծոյ: Ընդհակառակը ներկայացրէք ձեզ մի հոգի հեղգ և անհաւատ և դուք կը տեսնէք, որ նա կհասնի բոլորովին հակադիր եզրակացութեան: Տիեզերքի օրէնքների մէջ նա կտեսնէ ինչ որ ճակատագրական, անխուսելի և անպարտելի մի բան: Տիեզերքը կերելի նրան այն ժամանակ իբրեւ պատճառների և հետեանքների մի մեծ շղթայ, իբրեւ շարք իրար մէջ հագցուած ատամնաւոր անիւների, անընդհատ յայտնութիւն անվերջ ճակատագրութեան:

Ելքաբք, այստեղ ծածկուած է մեծ փորձութիւն հաւատի համար: Աստուած բացակայ է: Աստուած լռում է: Իսկ բարոյականութեան օրէնքներն բռնաբարուում են. լսուում են ծաղրածութիւնք և հայհոյութիւնք Աստուծոյ դէմ, մեղաւորք յաղթանակում են, իսկ Աստուած իւր շրթունքները չէ բաց անում: Ուստի և մեղաւորների սրտին տիրում է յանդգնութիւն և լսուում է զարհուրելի ալաղակն որ երբեմն մեղաւորներն ուղղեցին թագաւոր մարգարէին, «Ի՞նչ է անում քո Աստուած»

ժըղ: Կրկնում եմ. այստեղ է մեծ փորձութիւնը հաւատոյ համար, բայց այս փորձութիւնը մեզ համար նախագուշակած էր, ուստի և պէտք է տաններ նրան, իմանանք, պէտք է տեսնենք ծածկեալ Աստծուն, լսենք լռող Աստծուն, պէտք է համոզուած լինինք նորա արդարութեան, ողորմածութեան և սիրոյ մասին, չնայելով բոլոր անօրէնութեանց, որոնք անարգում են նորան. պէտք է ծառայենք նրան և այնպիսի կեանք վարենք, որ միշտ պատրաստ գտանուենք նրան դիմաւորելու: Երանելի են ծառայք, որոնց Տէրն արթուն գտնէ իւր գալստեան ժամին: (Բեբեկէ):

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԵՐԶԳԱՅԱԿԱՆ . ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԵՏԱԿԵՏԻՑ.

(Շարահանդէս-Նիւն)

Երեւակայենք տեսողութեան անսուրբ թափանցականութիւն ունեցող մի անձն՝ տասներկուրդ մեծութեան աստղի վերայ, որից նա՝ հեռաբար՝ տեսնում է հրդիր այնպէս, ինչպէս եղել է Աբրահամի ժամանակները: Եւ այժմ՝ երեւակայենք, որ այս դիտողը շարժուում է դէպի մեր երկիրը այնպիսի արագութիւնով, որ նա կարճ ժամանակուայ ընթացքում՝ օրին. մի ժամում՝ հասնում է այնպիսի հեռակայութեան մեղանից, որի վրայ գտնուում է արեգակը, ուր՝ ինչպէս վերեւ ցոյց է տուած՝ երկիրը երեւում է այնպէս, ինչպէս էր ութ ու կէս բոլէ սրանից առաջ: Պատկերացնենք մեզ այս և այն ժամանակ մենք կհասկանանք՝ թէ այսպիսի դիտողի աչքի առաջ կանցնի մի ժամուայ ընթացքում՝ ամբողջ համաշխարհային պատմութիւնը Աբրահամի ժամանակից մինչև ցայսօր: